

Somiadors “poc realistes”

Haruki Murakami

Discurs d'acceptació del XXIII Premi Internacional Catalunya

L'última vegada que vaig ser a Barcelona va ser a la primavera de fa dos anys. En un dels actes públics que vaig fer, vaig quedar parat que vinguessin tants lectors perquè els signés un llibre. Es va formar una cua llarguíssima i vaig estar més d'una hora i mitja signant. Si vaig tardar tanta estona va ser perquè moltes lectores em volien fer petons. I la cosa es va allargar molt.

Fins ara he signat llibres en moltes ciutats del món, però l'únic lloc on m'he trobat que les lectores em volguessin fer petons ha estat aquí a Barcelona. Aquesta és només una de les moltes anècdotes que em van fer adonar que Barcelona és una ciutat realment meravellosa. Estic molt content de tornar a ser en un lloc tan bonic, amb una història tan llarga i una cultura tan elevada.

Malauradament, però, avui no parlaré de petons sinó d'un tema una mica més seriós.

Tal com saben, el passat dia 11 de març, a les 2 i 46 minuts del migdia, la regió japonesa de Tòhoku va patir un greu terratrèmol. Va ser una sacsejada de tal magnitud que va fer que la velocitat de rotació de la Terra s'accelerés lleugerament i que el dia s'escurés en 1,8 mil·lionèsimes de segon.

El terratrèmol va provocar uns danys enormes, però el tsunami subsegüent va deixar una petjada horrible. En alguns llocs el tsunami va arribar als 39 metres d'alçada. 39 metres vol dir que és impossible salvar-te'n ni que siguis al novè pis d'un edifici normal. Les persones que hi havia a prop de la costa no van poder fugir, i es calcula que prop de 24.000 van perdre la vida. D'aquestes, prop de 9.000 encara estan desaparegudes. Aquestes persones van ser arrossegades pel tsunami, i els seus cadàvers encara no s'han trobat. La majoria deuen estar enfonsades en la fredor del mar. Només d'imaginar-me que m'hauria pogut trobar en aquesta situació, se'm fa un nus al pit.

La majoria de supervivents han perdut la família i els amics, han perdut la casa i les pertinences, han perdut la comunitat; és a dir, han perdut tot allò que conforma la base de la vida. Alguns pobles que han quedat completament arrasats. Segur que hi ha molta gent que fins i tot ha perdut les ganes de viure.

Pel que sembla, ser japonès comporta conviure amb nombroses catàstrofes naturals. Entre el final de l'estiu i l'inici de la tardor, bona part del territori japonès es converteix en lloc de pas natural dels tifons, que cada any provoquen grans danys i es cobren una gran quantitat de vides. En totes les regions del país es registra una important activitat volcànica. I després, evidentment, hi ha els terratrèmols. L'arxipèlag nipó és l'extrem oriental del continent asiàtic i està perillosament situat sobre quatre grans plaques tectòniques. De fet, és com si visquéssim sobre un niu de terratrèmols.

Amb els tifons, es pot saber fins a un cert punt el dia que han d'arribar i els llocs per on han de passar, però en canvi amb els terratrèmols no hi ha prediccions que valguin. L'únic que sabem del cert és que el terratrèmol més recent no serà l'últim, que en un futur proper, fins i tot potser demà, n'hi haurà un altre. Nombrosos experts preveuen que d'aquí a entre vint i trenta anys pot produir-se un gran terratrèmol de magnitud 8 a la regió de Tòquio. I ningú no sap exactament els danys que hi hauria en cas que es produís un terratrèmol amb l'epicentre proper a una metròpoli tan densament poblada com Tòquio.

No obstant això, ara mateix només a Tòquio hi ha tretze milions de persones que continuen fent vida “normal”. La gent continua anant a la feina en trens plens de gom a

gom i treballant en gratacels altíssims. No tinc notícia que la població de Tòquio hagi disminuït després de l'últim terratrèmol.

Com pot ser això?, es deuen preguntar. Com pot ser que tantes persones visquin com si res en un lloc tan espantós? Com pot ser que la por no els faci perdre el seny? En japonès tenim una paraula, "mujô" (無常), que serveix per designar el fet que no hi ha res que sigui permanent, que no hi ha cap estat que duri per sempre. Totes les coses que existeixen en aquest món s'acaben extingint, tot canvia constantment. No hi ha cap equilibri etern, no hi ha res prou immutable perquè s'hi pugui confiar per sempre. Aquesta és una manera de veure el món que prové del budisme, si bé en un context una mica diferent del religiós la idea de "mujô" està fortament arrelada en la psicologia dels japonesos, que l'hem heretat gairebé intacta des de l'antiguitat com una part de la nostra mentalitat com a poble.

Es podria dir que aquesta idea que "tot passa" implica una mena de resignació davant el món, l'acceptació que al capdavant l'home no treu res d'oposar-se al curs de la natura. Tot i així, els japonesos hem sabut trobar una forma de bellesa dins aquesta resignació.

Si ens fixem en la natura, per exemple, a la primavera admirem els sakura, a l'estiu les cuques de llum i a la tardor les fulles grogues dels boscos. A més a més, ho observem tot amb passió, tots alhora, com un costum, com si fos gairebé un axioma. Quan n'és el temps, els llocs més famosos per veure les flors de sakura, o les cuques de llum o les fulles de la tardor s'omplen de gent i és gairebé impossible poder-hi fer una reserva d'hotel.

Per què?

Doncs perquè la bellesa dels sakura, de les cuques de llum i de les fulles de la tardor desapareix al cap de poc. Els japonesos fem molts quilòmetres per poder veure l'esplendor efímera d'aquestes coses. Però no ens limitem a admirar-ne la bellesa, sinó que també ens alleuja veure com s'escampen les fulles dels sakura, com s'esvaeix la llum pàl·lida de les cuques de llum i com s'apaguen els colors vius dels arbres. De fet, més aviat trobem la pau quan la bellesa ha superat el punt més àlgid i es comença a esvaïr.

No sé si les catàstrofes naturals tenen cap influència en aquesta manera de pensar. El que és cert, però, és que al llarg de la història els japonesos hem superat totes les catàstrofes que ens han sobrevingut, acceptant-les com un fet en cert sentit inevitable i sobreposant-nos als danys de manera conjunta. Per tant, és possible que aquestes experiències hagin tingut alguna influència en la nostra sensibilitat estètica.

Amb aquest últim gran sisme, tots els japonesos hem quedat molt afectats i, tot i estar acostumats als terratrèmols, encara ara ens estremim davant l'enormitat dels danys que ha causat. Ens sentim impotents i fins i tot patim pel futur del nostre país.

Al final, però, suposo que recuperarem la moral i ens aixecarem per emprendre la reconstrucció. En aquest sentit, no estic gaire amoïnada. Som un poble que ja ho ha fet molts cops al llarg de la història. No ens podem quedar enfonsats per sempre. Podem refer les cases que han quedat destruïdes i reparar les carreteres que s'han ensorrat.

Ben mirat, ens hem instal·lat en aquest planeta pel nostre compte. El planeta no ens ha pas demanat que hi visquem. Per tant, no ens podem queixar perquè hagi tremolat una mica. El fet de tremolar de tant en tant és una de les propietats de la Terra, de manera que, tant si ens agrada com si no, no ens queda més remei que conviure amb aquesta naturalesa.

Però avui vull parlar de coses que, a diferència dels edificis i les carreteres, no es poden arreglar fàcilment. Per exemple, de l'ètica i del model. Ni una cosa ni l'altra són objectes que tinguin una forma definida. Un cop es fan malbé, costa molt que tornin a ser com eren. I és així perquè no són coses que es puguin fer de seguida, només que tinguis a punt les màquines, la mà d'obra i les matèries primeres necessàries.

I em refereixo concretament a la central nuclear de Fukushima.

Com ja deuen saber, almenys tres dels sis reactors afectats pel terratrèmol i el tsunami a la regió de Fukushima encara ara no s'han pogut reparar i continuen emetent radiació a la zona. S'ha produït la fusió d'un reactor, la qual cosa ha provocat la contaminació de les terres del voltant i, pel que sembla, el vessament al mar d'aigües residuals amb una alta concentració de radioactivitat.

Hi ha 100.000 persones que s'han vist obligades a marxar de la zona del voltant de la central nuclear. Els camps, els prats, les fàbriques, les zones comercials i els ports han quedat deserts i abandonats. És molt possible que les persones que han hagut de marxar de la zona ja no puguin tornar-hi a viure. I, em sap molt greu dir-ho, sembla que els danys no afecten només el Japó sinó també alguns països veïns.

La causa que ha provocat una situació tan tràgica és prou evident. Aquesta desgràcia ha passat perquè les persones que van construir la central nuclear no van tenir prou en compte que pogués haver-hi un tsunami tan gran. Uns quants especialistes van assenyalar que en aquesta regió ja s'havia produït algun tsunami d'aquesta magnitud i van demanar que es revisessin els estàndards de seguretat, però la companyia que gestionava la central va estar molts anys sense prendre-s'ho seriosament. La idea d'invertir una gran quantitat de diners per un gran tsunami que pot passar o no un cop cada uns quants segles no era gaire atractiva per a una companyia que aspira a ser rendible.

D'altra banda, sembla que el Govern, que hauria hagut de controlar estrictament les mesures de seguretat de la central nuclear, va abaixar els estàndards de seguretat per tirar endavant la seva política nuclear.

Nosaltres hem d'esbrinar què ha passat i, en cas que s'hagi produït algun error, fer-ho públic. Per culpa d'aquests errors, més de 100.000 persones s'han vist obligades a marxar d'aquesta regió i a canviar el seu estil de vida. Ens hem d'enfadar. És natural.

Per algun motiu, els japonesos som un poble que no ens enfadem mai gaire. Sabem prendre paciència, però no tenim gaire traça a donar sortida als nostres sentiments. En aquest sentit, potser som diferents dels ciutadans barcelonins. Però, en aquesta ocasió, suposo que fins i tot els ciutadans japonesos ens enfadarem de debò.

Tot i així, també ens hauríem de donar les culpes a nosaltres mateixos, per haver permès o tolerat l'existència d'aquest sistema corromput. Perquè el que ha passat és un problema que afecta profundament la nostra ètica i el nostre model.

Tal com saben, els japonesos som l'únic poble que ha patit l'experiència de la bomba atòmica. L'agost del 1945, les ciutats d'Hiroshima i Nagasaki van ser l'objectiu de sengles bombes atòmiques tirades pels bombarders de l'exèrcit nord-americà, que van provocar més de 200.000 morts. La majoria de les víctimes eren civils. Amb tot, ara no entraré a valorar si va ser una acció justa o no.

El que vull dir és que, a banda de les 200.000 víctimes que hi va haver just després de les explosions, molts dels supervivents van morir al cap d'un temps, després de molts sofriments provocats per la radiació. A través del sofriment d'aquestes víctimes, els japonesos vam conèixer el poder de destrucció de la bomba atòmica, així com la gravetat de les ferides que la radiació deixa al món i al cos humà.

En el camí que ha recorregut el Japó després de la Segona Guerra Mundial, hi ha hagut dues idees centrals. La primera ha estat la recuperació econòmica, i la segona la renúncia a la guerra, és a dir, el compromís que, passi el que passi, no es recorre a l'ús de la força militar. Els dos nous objectius que ha perseguit la nació japonesa, doncs, han estat convertir-se en un país ric i aspirar a la pau.

Al cenotafi del monument a les víctimes d'Hiroshima hi ha gravades les paraules següents: "Descanseu en pau, que l'error no es repetirà".

Són unes paraules meravelloses. Nosaltres som alhora les víctimes i els botxins. Aquest és el significat que hi ha implícit en aquestes paraules. Davant una força tan abassegadora com la nuclear, tots nosaltres som alhora víctimes i botxins. En la mesura que tots estem sota l'amenaça d'aquesta força, tots som víctimes, però en la mesura que hem permès que es desenvolupés o que no hem impedit que s'utilitzés, també som tots botxins.

Avui, 66 anys després del llançament de les bombes atòmiques, la planta número u de la central de Fukushima ja fa tres mesos que allibera radiació i va contaminant la terra, el mar i l'aire del seu voltant. Encara no hi ha ningú que sàpiga com aturar-ho. Aquesta és la segona gran desgràcia nuclear que els japonesos patim en la nostra història, però aquest cop no és que ningú ens hagi tirat cap bomba atòmica. Ens ho hem buscat els mateixos japonesos, hem comès l'error amb les nostres mans, hem fet mal al nostre país, hem destruït la nostra pròpia vida.

Per què ha passat això? On és el rebuig per l'energia nuclear que havíem mostrat des del final de la Segona Guerra Mundial? Què és el que ha malmès i corromput la societat rica i pacífica que hem intentat construir tots aquests anys?

El motiu és ben senzill. L'"eficiència".

Les companyies elèctriques asseguren que els reactors nuclears són el sistema de producció d'electricitat més eficient. És a dir, són el sistema que dona més beneficis. Per la seva banda, sobretot des del primer xoc del petroli, el Govern japonès va dubtar de l'estabilitat de l'abastiment de petroli i va adoptar la producció d'energia nuclear com una política nacional. Les companyies elèctriques es van gastar grans quantitats de diners en publicitat, van comprar els mitjans de comunicació i van fer creure als ciutadans que la producció d'energia nuclear era absolutament segura.

Llavors, quan ens en vam adonar, aproximadament el 30% de la producció elèctrica del Japó ja depenia de la producció d'energia nuclear. Sense que els ciutadans se n'assabentessin, l'arxipèlag japonès, petit i amb abundants terratrèmols, s'havia convertit en el tercer país del món en nombre de centrals nuclears.

I, un cop arribats a aquest punt, ja no hi ha marxa enrere. Ja és un fet consumat. A la gent que té por de la producció d'energia nuclear se'ls pregunta amenaçadorament que si tant els fa que no hi hagi prou electricitat. I fins i tot entre els ciutadans s'estén la sensació que no queda cap més remei que dependre de l'energia nuclear. Al Japó fa molta xafogor, i no poder engegar l'aire condicionat a l'estiu és gairebé una tortura. A la gent que posa en dubte l'energia nuclear se'ls penja l'etiqueta de "somiadors poc realistes".

I així ara ens trobem com ens trobem. Els reactors nuclears, que en teoria eren tan eficients, han provocat una situació dramàtica, com si algú hagués obert la porta de l'infern. I aquesta és la realitat.

La realitat dels qui estan a favor de l'energia nuclear i demanaven als qui hi estan en contra que tinguessin en compte la realitat no era pas la realitat sinó tan sols una "conveniència" superficial. El que feien era dir "realitat" en lloc de "conveniència" per canviar la lògica sense que ningú se n'adonés.

Això ha comportat no tan sols l'ensorrament del mite del "poder tecnològic" del qual el Japó s'ha enorgullit durant tants anys, sinó que també ha representat l'ensorrament de l'ètica i del model dels japonesos, que hem permès que ens fessin aquest tripijoc. Ara critiquem la companyia elèctrica i el Govern. És just i necessari que ho fem. Però alhora també ens hem de donar les culpes a nosaltres mateixos. Som víctimes i botxins alhora. És una qüestió que ens hem de replantejar seriosament. Si no, pot ser que l'error es repeteixi en algun lloc.

"Descanseu en pau, que l'error no es repetirà".

Hem de tornar a gravar-nos aquestes paraules al cor.

El físic Robert Oppenheimer va ser una de les persones més importants en el desenvolupament de la bomba atòmica durant la Segona Guerra Mundial, i quan es va assabentar del desastre que la bomba atòmica havia provocat a Hiroshima i a Nagasaki, va quedar molt afectat. Llavors va anar a trobar el president Truman i li va dir:

—President, tinc les mans tacades de sang.

El president Truman es va treure de la butxaca un mocador blanc tot ben plegat i li va dir:

—Eixugui-se-les amb el meu mocador.

No cal dir, però, que al món no hi ha cap mocador prou net per netejar tanta sang.

Els japonesos hauríem hagut de continuar dient no a l'energia nuclear. Aquesta és la meva opinió.

Hauríem hagut de dedicar el poder tecnològic, el coneixement i el capital social que teníem com a país a desenvolupar una forma d'energia efectiva que pogués substituir la nuclear. Encara que a tot el món se n'haguessin rigut dient que els japonesos érem ximpls de no fer servir l'energia nuclear, que és la més eficient, nosaltres hauríem hagut de continuar fermes, sense renunciar a l'al·lèrgia a l'energia nuclear que vam adquirir mitjançant l'experiència de les bombes atòmiques. El desenvolupament d'una forma d'energia que no utilitzés l'energia nuclear hauria hagut de ser el tema principal del camí que ha fet el Japó d'ençà de la guerra.

Aquesta hauria estat la manera d'assumir una responsabilitat col·lectiva envers les nombroses víctimes d'Hiroshima i Nagasaki. Al Japó calia una ètica, un model i un missatge social tan forts com aquest. Ha estat una gran oportunitat perquè els japonesos féssim una contribució real al món. Però, engrescats pel ràpid creixement econòmic, ens hem deixat guiar pel criteri fàcil de l'"eficiència" i hem perdut de vista aquest camí tan important.

Tal com he dit abans, per més greus i tràgics que siguin els danys causats per les catàstrofes naturals, els japonesos som capaços de superar-los. Pot ser que el fet de sobreposar-nos-hi faci que les persones tinguin un esperit més fort i més profund. D'una manera o altra ens en sortirem.

La reconstrucció dels edificis i les carreteres és una feina que és responsabilitat dels especialistes. Però la regeneració de l'ètica i del model és una tasca que recau sobre tots nosaltres. El sentiment natural de plorar els morts, de donar suport a les persones que sofreixen pel desastre i de no oblidar el dolor i les ferides que han patit ens durà a emprendre aquesta tasca. Serà una tasca modesta i callada que requerirà molta perseverança. Una tasca que haurem de fer unint totes les forces, com la gent d'un poble que es reuneix un clar matí de primavera per anar al camp a llaurar la terra i plantar-hi les llavors. Cadascú de la manera que pugui, però amb un sol cor.

En aquesta gran tasca col·lectiva, hi ha una part que recau sobre els especialistes de les paraules, és a dir sobre els qui ens guanyem la vida escrivint. Nosaltres hem de connectar la nova ètica i el nou model amb unes noves paraules. I hem de fer que surtin i creixin unes noves històries plenes de vida. Han de ser unes històries que puguem compartir. Han de ser unes històries que, com les cançons de plantació, tinguin ritme i animin a la gent. Durant molts anys ja vam reconstruir un Japó assolat per la guerra. Ara ens hem de tornar a situar en aquest punt de partida.

Tal com he dit al principi, vivim en un món canviant i transitori, marcat pel concepte de "mujô", que ens diu que qualsevol tipus de vida canvia i acaba desapareixent. Que l'home és impotent davant l'enorme força de la natura. La consciència d'aquesta transitorietat és una de les idees bàsiques de la cultura japonesa. Alhora, però, tot i respectar les coses que han desaparegut i ser conscients que vivim en un món fràgil en què tot pot desaparèixer en qualsevol moment, els japonesos també tenim una mentalitat positiva que ens empeny a viure amb alegria.

Les meves obres són molt ben rebudes a Catalunya, i estic orgullós que m'hagi estat concedit un premi tan important com aquest. Vivim en llocs que estan molt allunyats i parlem idiomes diferents. La cultura ens què ens basem també és diferent. Alhora, però, tots som ciutadans del món, i tenim els mateixos problemes, les mateixes penes i alegries. Justament per això és possible que unes quantes històries escrites per un escriptor japonès hagin estat traduïdes al català i llegides per la gent d'aquí. Em fa molt content poder compartir una mateixa història amb vostès. La feina dels escriptors és somiar. Però encara tenim una feina més important: compartir els nostres somnis

amb la gent. És impossible ser escriptor sense tenir aquesta sensació de compartir el que escrius.

Sé que, al llarg de la història, els catalans heu superat moltes dificultats i que en certes èpoques heu patit alguna crueltat, però malgrat tot heu sobreviscut fermament i heu conservat una cultura molt rica. Segur que hi ha moltes coses que podem compartir. Penso que seria fantàstic que tant vostès com nosaltres, tant a Catalunya com al Japó, poguéssim ser uns “somiadors poc realistes” i poguéssim formar una “comunitat espiritual” oberta, que superi fronteres i cultures. Penso que podria ser un bon punt de partida per a la regeneració després dels diversos desastres i dels atacs terroristes terriblement tràgics que hem viscut aquests darrers anys. No hem de tenir por de somiar. No ens hem de deixar atrapar pels gossos dels desastres que es presenten amb el nom d’“eficiència” i “conveniència”. Hem de ser uns “somiadors poc realistes” que avancin amb pas ferm. Els humans ens morim i desapareixem. Però la humanitat perdura. És una cosa que es va heretant indefinidament. Per sobre de tot, hem de creure en la força de la humanitat.

Per últim, voldria oferir la dotació econòmica d’aquest premi a les víctimes del terratrèmol i de l’accident de la central nuclear de Fukushima. Estic profundament agraït al poble català i a la Generalitat de Catalunya que m’hagin brindat aquesta oportunitat. Així mateix, també vull expressar la meva més profunda solidaritat amb les víctimes del terratrèmol de Llorca.